

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

14 Over een onrustig Nederland Intermezzo VII

In 1885 vierde het imperialisme hoogtij. De Europese mogendheden verdeelden het continent Afrika tijdens een koloniale conferentie in Berlijn, die begon op 15 november 1884 en eindigde op 26 februari 1885.⁸²⁷ Een oorlog tussen Groot-Brittannië en Rusland over Afghanistan werd voorkomen. In Afrika viel Khartoem in de handen van de 'mahdisten', waarbij de Britse generaal Charles George Gordon twee dagen voor zijn verjaardag werd onthoofd door de 'rebellen', die zijn hoofd op een stok spietsten.⁸²⁸ Het Algemeen Handelsblad van 6 februari 1885 berichtte over de dood van de Britse generaal: 'Wij hebben in geen jaren zulk een treurige tijding in ons blad gemeld.' Vijf dagen eerder had dezelfde krant Gordon 'de grootste held van zijn tijd' genoemd.

Het *Algemeen Handelsblad* opende het Atjeh-bijvoegsel van 19 juli met een citaat uit wat de krant het 'meesteropstel' van Potgieter noemde, bij de opening van het oude Rijksmuseum: 'Geen handelsstaat kan ooit zijne veelvuldige, zijn heinde en verre wortelschietende belangen duurzaam handhaven, zonder dat zijn bewind een zwaard op zijde droeg, dat het te rechter uur in de schaal wist te werpen,' om te vervolgen:

Nog onder de indruk van de opening van het nieuwe museum, aan Hollands gouden eeuw gewijd, waar het bronzen monument ter eere van 't leger in Atjeh gewijd prijkte in de zaal waar de Minister sprak, brengen wij Potgieter's woorden in herinnering.⁸²⁹

Cuypers' Rijksmuseum werd op maandag 13 juli 1885 plechtig geopend.

De volgende maand beleefde de hoofdstad iets minder feestelijks; de sociale ongelijkheid leidde tot onregelmatigheden. In augustus 1885 deden zich in Amsterdam flinke rellen voor. De aanleiding waren de imitatie-proclamaties, die in de nacht van 27 op 28 mei 1885 in de hoofdstad werden aangeplakt. Dit zogenaamde K.B. (koninklijk besluit), gedateerd 23 mei 1885, was 'ondertekend' door Willem III vanuit zijn vakantieadres in Karlsbad. In de proclamatie maakte de majesteit bekend dat hij, begaan met het ellendige lot van zijn volk en

⁸²⁷ Zo werd Leopold II van België bevestigd in zijn bezit van de staat Congo en besloot men dat Europese aanspraken op gebieden in Afrika alleen zouden gelden als dat Europese land daadwerkelijk macht had over die streken of afspraken had gemaakt met plaatselijke heersers.

⁸²⁸ Charles George Gordon (1833-1885), Brits generaal die zijn militaire carrière begon in de Krimoorlog (1853-1856) en later vooral in Afrika en Azië actief was. In 1884 werd Gordon naar Khartoem gezonden om de evacuatie te organiseren van deze Soedanese stad, die door de aanhangers van de Mahdi omsingeld werd. Deze operatie liep uit op een pijnlijke nederlaag voor het Verenigd Koninkrijk, destijds het machtigste imperialistische land. Met Gordon werd het gehele Britse garnizoen omgebracht. De *Grote Winkler Prins*, deel 12, Amsterdam, Brussel 1973, p. 474:

Mahdi (Arab.= die goed geleid wordt), naam van een figuur in de islamitische toekomstverwachtingen. De Mahdi zal aan het einde der wereld weer een gelukstoestand doen terugkeren en is daardoor enigszins met de Messias te vergelijken. Soms noemen wereldlijke heersers zich Mahdi, bijv. kalief al-mahdi (775 -785) te Bagdad. [...] De bekendste mahdi uit later tijd was mahdi Mohammed Ahmed (ca. 1843- Omdoerman 22 juni 1885), in de Soedan, die in 1881 de mystieke zekerheid kreeg, dat hij de langverwachte mahdi was. Hij zou de Soedan bevrijden van de [Engels] Egyptische onderdrukking en daarna de gehele aarde reinigen van boosheid en verderf.

Eind januari 1885 kreeg Mohammed Ahmed Khartoem in handen, maar stierf spoedig daarna.

⁸²⁹ Janzen 1978, p. 167-168.

zijn einde voelende naderen, afstand deed van zijn jaarlijks traktement van f 600.000,-. Verder zag hij af van zijn inkomsten uit de domeinen en 'van alles wat verder uit het zweet en bloed der arbeiders afdruppelde op ons en onze verdorven hofhouding'. Voorts meldde Willem III dat hij geen koloniale oorlog meer wilde voeren en dat hij vrede zou sluiten met Atjeh. Tot slot ontbond hij de kamers om door middel van een beroep op het gehele volk tot een beslissing te komen over de regeringsvorm.⁸³⁰ Dergelijke proclamaties waren ook verspreid in Rotterdam en Den Haag.

Barthelomeus (Bart) van Ommeren (1859-1907), sociaaldemocraat en secretaris van de afdeling Amsterdam van de Bond voor Algemeen Kiesrecht, die al enige tijd door de politie in de gaten was gehouden, werd, op aanwijzing van een agent die verklaarde gezien te hebben dat hij een biljet op het Rokin bij de Wijde Kapelsteeg had aangeplakt, thuis aangehouden.⁸³¹ Van Ommeren ontkende, maar dat mocht niet baten. Terwijl hij op het politiebureau ingesloten was, werd in zijn woning huiszoeking gedaan en daar nam men, zo meldde *De Werkmansbode*, het

geheele archief van de Vereeniging Algemeen Kies- en Stemrecht in beslag [...], benevens verschillende brieven. Een niet onaardige buit voor de regeering om op de hoogte te komen van vermeende geheimenissen in verband met de voorgenomen demonstratie te 's Hage. Was het de Regeering daarom te doen?

vroeg het blad zich af; om die vraag ontkennend te beantwoorden.⁸³²

Op 13 augustus veroordeelde de Amsterdamse rechtbank Van Ommeren tot een jaar gevangenisstraf. Deze uitspraak leidde tot grote verontwaardiging onder socialisten en kiesrechtactivisten, waar de politieke en justitiële autoriteiten toch al een hard beleid tegen voerden. Na de uitspraak trok een optocht van ongeveer 300 man door de stad en op maandag 17 augustus, Hartjesdag, braken er rellen uit in Amsterdam op onder meer het Amstelveld en het Rembrandtplein. De dagen daarna bleef het onrustig. Rondom de colportage van het socialistenblad *Recht voor Allen* waren er voordurend opstootjes.⁸³³ De liberale burgemeester Gijsbert van Tienhoven (1841-1914) zag zich op dinsdag 25 augustus genoodzaakt een politieverordening uit te vaardigen, waarin samenscholingen verboden werden.⁸³⁴

De Amsterdamse Vereeniging Algemeen Kies- en Stemrecht, waarvan H.C. Muller, Voorzitter was, distantieerde zich nadrukkelijk van de rellen. Want men was in afwachting van toestemming voor de optocht die in Amsterdam gepland was als 'voorprogramma' voor een grote landelijke demonstratie in Den Haag, tijdens de opening van de Staten-Generaal.

⁸³⁰ Domela Nieuwenhuis 1971, p. 27.

⁸³¹ Charité 1972, p. 61 e.v.

⁸³² In: *De Werkmansbode*, 9de jrg., 1885, nr. 32, zaterdag 6 juni 1885. Nederland werd in die dagen geregeerd door het derde ministerie-Heemskerk (1883-1888). De conservatief Mr. J. Heemskerk Azn. (1818-1897) was minister van Binnenlandse Zaken. Bij zijn aantreden noemde hij de oplossing van het kiesrechtvraagstuk als zijn belangrijkste taak.

⁸³³ Zie De Rooy 1971, p. 17 e.v. Hartjesdag is een feestdag die werd gehouden op de derde maandag in augustus in Haarlem en Bloemendaal en in delen van Amsterdam, met name rond het Haarlemmerplein, in de Jordaan en in de Dapperbuurt. Later ontwikkelde het zich tot een soort carnaval, waarbij veel werd gedronken, en mannen zich verkleedden als vrouwen, en vrouwen als mannen. Het werd toen ook rond de Zeedijk gevierd.

⁸³⁴ G. van Tienhoven was elf jaar burgemeester van Amsterdam: van 1 januari 1880 tot 21 augustus 1891.

De vreedzame demonstratie in het regeringscentrum vond uiteindelijk op 20 september plaats en bracht zo'n 8.000 tot 10.000 personen op de been. Het bestuur van de Nederlandsche Bond voor Algemeen Kies- en Stemrecht opende de stoet met de Hollandse driekleur. Iedere deelnemende vereniging voerde een schild met haar naam en het vaandel of de banier van de club. In totaal kwamen vertegenwoordigers van 116 verenigingen uit het hele land naar Den Haag; niet alleen verenigingen voor algemeen kiesrecht, maar ook vakbonden en politieke clubs, zoals de Sociaal-Democratische Bond van Domela Nieuwenhuis.⁸³⁵

In haar eerste nummer van oktober 1885 zou *De Nieuwe Gids* ingaan op de politieke onrust in Nederland. Van der Goes plaatste er een niet ondertekend artikel over in de rubriek Varia.

---

⁸³⁵ Zie voor deze demonstratie: Groothuizen 2011, p. 118-138.